

АРХЕТИПНІ РИСИ БІОГРАФІЇ КАСПАРА ГАУЗЕРА В КАЗКОВІЙ ПОВІСТІ ГАЛИНИ ПАГУТЯК „ВТЕЧА ЗВІРІВ, АБО НОВИЙ БЕСТІАРІЙ”

Бокшань Галина, аспірант
кафедри української літератури
Херсонського державного університету

У статті з'ясовується семантика архетипу „шляхетного дикуна”, втіленого в образі Каспара Гаузера з казкової повісті Г. Пагутяк „Втеча звірів, або Новий бестіарій”. Окреслюється специфіка однойменного образу в романі німецького письменника Я. Вассермана, що є зразком літературної біографії. Аналізуються алюзивні зв'язки образу Каспара Гаузера з міфом про Золотий вік, асоційованим з ностальгією за втраченим раєм; міфопоетичним образом Єдинорога; семіотичною системою Старого Завіту. Розглядається своєрідність реалізації в повісті мотивів самотності й відчуження, гріховності людства, втраченого світового ладу, пошуку гармонії. Прослідковуються особливості міфомислення Г. Пагутяк, що виявляються в інтерпретації образів і символів світової міфології та сакральних текстів через актуалізацію смислів, підпорядкованих авторському задуму.

Ключові слова: Галина Пагутяк, літературна біографія, архетипні риси, міфопоетичний образ, міфомислення, алюзивний зв'язок, мотив, інтертекст.

Загадкова біографія Каспара Гаузера, який у 1828 році вперше з'явився на площі Нюрнберга, схвилювала уяву багатьох письменників й інспірувала створення кількох десятків прозових творів, а Поль Верлен утілює своє бачення таємничої історії у вірші „Каспар Гаузер поет” [4]. Утім, найкращим серед творів, що є варіантами літературної біографії хлопчика-знайди, вважається

роман німецького письменника Якоба Вассермана „Каспар Гаузер, або Лінощі серця” [3]. Автор відтворив власну версію макабричної історії, зберігши імена історичних постатей, причетних до неї.

Біографія Каспара Гаузера покладена в основу однойменного образу казкової повісті Галини Пагутяк „Втеча звірів, або Новий Бестиарій”. У посиланнях до книги „Мій Близький і Далекий Схід” письменниця експлікує значення цього архетипного образу: „дикун, якого цивілізують” [9, с. 21]. Подібним є образ Енкиду в повісті Г. Пагутяк „Брат мій Енкиду”, що має семантику жертви цивілізаційного впливу. М. Еліаде пов’язує функціонування міфу про „шляхетного дикуну” з „відродженням міфу про Золотий вік” [15]. У дитячій повісті Г. Пагутяк актуалізує такі риси цього архетипу, як моральна чистота, вроджена доброта, гармонійність стосунків із природою, тяжіння до відновлення втраченого у Всесвіті ладу.

Г. Пагутяк, у творах якої порушуються складні філософські проблеми (пошуку сенсу життя і призначення людини, втрати духовності, цивілізаційної кризи), адаптує „дорослу” тематику до особливостей дитячого сприйняття у ряді творів для середнього шкільного віку: повісті „Лялечка і Мацько”, романах „Королівство” і „Книгоноші з Королівства”, „Втеча звірів, або Новий Бестиарій”. Аналізуючи твори Г. Пагутяк для дітей, дослідники (А. Артюх [1], І. Гречаник [5], Ю. Джугастрянська [6]) виявили спорідненість їх тематики з темами „дорослої” літератури. Так, наприклад, А. Артюх зараховує роман „Королівство” до творів „бібліотечної” тематики, у яких центральним є образ книги [1]. Цікавим є спостереження Ю. Джугастрянської: проза Г. Пагутяк для дорослих і її твори для дітей, на думку дослідниці, мають „дві спільні тематично-композиційні риси: вже знайомий мотив утечі та самотність інакшого героя. У цих книгах остання розкривається і як тема дитячої самотності у світі дорослих” [6, с. 46]. Казкова повість „Втеча звірів, або Новий Бестиарій” належить до малодосліджених творів Г. Пагутяк, чим і визначається актуальність нашої статті.

Мета даної розвідки – з'ясувати специфіку реалізації архетипних рис біографії Каспара Гаузера в казковій повісті Г. Пагутяк „Втеча звірів, або Новий Бестіарій” і схарактеризувати особливості міфомислення письменниці, що виявилися в цьому творі.

Г. Пагутяк наводить міфологізований варіант біографії історичної постаті, позбавлений локально-темпоральної конкретики, що засвідчує універсальність відтвореного автором архетипу. З життєпису Каспара Гаузера відомо, що він особливо трепетно ставився до дерев'яного іграшкового коника, подарованого йому дітьми охоронця в'язниці. У згадуваному романі Я. Вассермана образ білого коника набуває лейтмотивного характеру: він з'являється на початку твору й супроводжує образ Каспара упродовж розгортання сюжету. Він виступає предметним утіленням рис головного героя – його доброго й співчутливого ставлення до всіх живих істот. В одному з епізодів роману Вассерман експлікує символічне значення іграшки: „Так, дерев'яний коник ожив. <...> Мабуть, цим дитячим символом він думав виразити все, що прочитав у раптово відкритому йому минулому <...> зрозумів правду, страшну незбагненну правду свого довгого ув'язнення в башті, беззаконня, що перетворювало його на півтварину” [3]. Образ коника концентрує семантику „іншого”, до якого Каспар ставився з дитинною довірою.

У творі Г. Пагутяк симпатія до іграшкового коника трансформована у дружбу з міфічним Єдинорогом – конем з рогами на лобі. Цей образ зустрічаємо в повісті „Гірчичне зерно”. Оскільки Єдиноріг символізує чистоту й незайманість, то його зв'язок з образом Каспара Гаузера можна потрактувати як акцентуацію семантики первозданної цнотливості в архетипі людини-дикуна. У давньоєврейській легенді про вигнання Адама і Єви з Раю йдеться про те, що Бог поставив цю химерну тварину перед вибором – лишитися в Едемі чи залишити його разом з грішниками. Єдиноріг згодився на останнє, і його благословили на співчуття людям. В інтерпретації Г. Пагутяк Єдиноріг залишає планету, на якій кривдять тварин і примножують зло. У повісті є алюзія на картину Доменіко Вамп'єрі „Дівчина і Єдиноріг”: „Ось білий кінь поклав

голову на плече дівчині в довгій сукні, але чомусь у того коня ріг на лобі” [10, с. 19]. Своєрідним варіантом дівчини з картини в казці є дівчинка Доня, яка при переході в інший світ перевдягається в довгу зелену сукню, що виступає як атрибут ініціації. Багатьох своїх персонажів Г. Пагутяк маркує „зеленим”, щоби вказати на їх приналежність до гармонійного світу природи: таким є зеленоокий Сава з роману „Господар”, чоловік-дерево „в зеленому светрі» й бабуся „в зеленому капелюшку” з аналізованої повісті. У міфології образ Єдинорога є полісемантичним: його пов’язують з підтриманням рівноваги у Всесвіті, пошуком істини. У повісті така його символіка корелює з мотивом відновлення світового ладу. Невипадковою видається у фіналі твору згадка про справжнє ім’я Доні – Лада, що сугестує семантику віднайдення дівчинкою шляху до світового ладу. Таке тлумачення цього символічного акту підтверджується коментарями автора до твору: разом з іменем „маленька богиня” здобула „місію: гармонізувати Всесвіт і підтримувати у ньому лад” [11]. На думку Г. Пагутяк, „добра доля – то гармонія із Всесвітом” [7].

Асоціативний зв’язок архетипного образу Каспара Гаузера з мотивом пошуку світового ладу оприявнюється і через образ Книги – „Бестіарія”, в якій „був такий малюнок: хлопець у довгій сорочці грає на сопілці. Кругом стоять звірі: олені, овечки, леви” [10, с. 20]. Тут прослідковується алюзивний зв’язок з книгою Ісаї (главою 11), в якій мирне співіснування овечок і левів під наглядом дитини виступає атрибутивною рисою раю. Окрім того, згаданий образ можна осмислювати як автоалюзію на роман „Господар”, у якому Сава грав на сопілці ласкам. Загалом, образ юнака, що грає на сопілці, асоціативно співвідноситься з постаттю Г. Сковороди і набуває в творчості Г. Пагутяк лейтмотивного характеру. Його символічне значення увиразнюється в контексті уявлення про музику, яке поділяє письменниця: „У китайців музика – це закон світобудови. Вона не пов’язує душі праведників з Богом, а пронизує наскрізь усе суще. І людина може пізнати й відтворити цю гармонію, відшукавши її в собі” [8, с. 280].

Якщо історичний Каспар Гаузер після тривалого перебування у підземеллі потрапив до людей, які в намаганнях цивілізувати його замість притулку створили ще одну в'язницю, то Г. Пагутяк надає альтернативну версію життя казкового героя. Письменниця рятує хлопчика від згубного впливу людей і забезпечує можливість справжнього притулку, сутність якого вербалізовано Каспаром: „Ставши вільним, я обрав собі життя без людей: серед звірів і птахів” [10, с. 26]. Таким чином Г. Пагутяк актуалізує семантику руйнівного впливу цивілізації. В'язниця, з якої вдалося звільнитися казковому Каспару, символізує світ без любові, співчуття й милосердя, що здатен спотворити первозданну людську сутність, деформувати свідомість і позбавити шансу налагодити гармонійні стосунки з довкіллям. Живучи в такому світі, людина втрачає можливість реалізувати своє призначення.

Ставлення Каспара до звірів і його рицарську шляхетність можна інтерпретувати як асоціативне співвіднесення з вченням Франциска Асизького, який мріяв про посвячення в лицарі й називав тварин своїми братами та сестрами. Братня любов Святого Франциска охоплювала людей і всі Божі творіння. Варто згадати, що образ лицаря-заступника є улюбленим для Г. Пагутяк. Під час обряду посвячення в лицарі Каспар присягнув „захищати звірів і любити їх як братів і сестер” [10, с. 111]. Г. Пагутяк можна вважати адептом поглядів Франциска Асизького, оскільки вона зауважує: „До того ж я люблю все живе. Це наші брати і сестри, і перед Творцем ми всі рівні. Я не вважаю людину вінцем творіння. Вона занадто низько впала, стала брехливою і безсердечною” [13].

Зв'язок Гаузера зі світом природи актуалізовано й у романі Я. Вассермана, в якому дбале й турботливе ставлення до всіх живих істот виражене у зверненні хлопчика до павука: „Що ти тчеш, павуче? <...> Не бійся, я нічого тобі не заподію” [3]. У повісті Г. Пагутяк павук Альфред є одним із персонажів твору, що мешкав у Зимовому домі Каспара. У стосунках Гаузера і звірів простежується алюзивний зв'язок з образом Раю, адже „дружба з дикими

тваринами, їх добровільне прийняття влади людини є ознаками повернення райського стану” [15].

За історичними відомостями, Каспар Гаузер відрізнявся тваринною гостротою відчуттів. Г. Пагутяк фокусує увагу на цій властивості однойменного героя повісті, для якого втрата відчуттів людьми є вадою, що призводить до примноження зла й жорстокості. Мотив згубної знечуленості прикметний для всієї творчості письменниці. Авторка наголошує: „Це дуже важливо – бачити й відчувати одночасно” [12, с. 123]. В есеях Г. Пагутяк, які ми використовуємо як герменевтичні ключі до осмислення її художньої прози, лейтмотивного характеру набуває думка про „занепад культури почуттів” як наслідок емоційної індиферентності: „Чутлива людина не залишається байдужою ні до чужої смерті, ні до страждань” [12, с. 118]. Особливою чутливістю відрізняється і герой роману Я. Вассермана.

Корабель, на якому втікають звірі в казці Г. Пагутяк, – алюзія на Біблійний ковчег. В інтерпретації цього сакрального образу письменницею оприявнюється мотив гріховності людства, адже в повісті на спасіння заслуговують лише звірі, які зазвичай не знищують собі подібних і потребують лише того, що допомагає їм підтримувати життя. Цікаво, що в індійському міфі про потоп рятівний корабель прив’язали до рогу гігантської риби-єдинорога. У повісті «Втеча звірів, або Новий бестіарій» Єдиноріг керував мандрівкою тварин, які вирішили залишити Землю. Міфопоетичний образ ковчега використано й у повісті Г. Пагутяк „Кіт з потонулого будинку”.

Мотив гріховності людства реалізовано через актуалізовану в казці опозицію „дитина-дорослий”. „Бестіарій” як інтертекст повісті містить роздуми дидактичного характеру: „Приручаючи перших звірів, людина шанувала їх як братів по крові <...> Дорослість настала тоді, коли люди почали вважати приручених звірів своїми рабами, а згодом, що найгірше, речами” [10, с. 118]. Цікавим є зауваження М. Еліаде про те, що „лише психоаналіз дійшов до ідеї, що „начала” будь-якої людської істоти становлять собою рай і блаженство” [14]. Відтак архетипний образ Каспара Гаузера, який не встиг подорослішати,

акумулює семантику райської безгрішності, дитинності як нездатності заподіяти зло, навмисно нашкодити.

В одному з інтерв'ю Г. Пагутяк зауважила, що в житті керується принципом „освіченого серця”, сутність якого, за Бруно Беттельгеймом, полягає в тому, що „серце має знати світ розуму, а розум повинен керуватися знаючим серцем” [2]. Цей принцип екстрапольовано й на життєві уявлення Каспара Гаузера, який визнає: „Дорога серця інакша, ніж дорога розуму” [10, с. 171]. Втім, казковий герой обирає собі ту, в якій обидві сходяться.

Ключовими для розуміння архетипності образу Каспара Гаузера є слова однойменного казкового героя: „Я думаю, що в цьому світі ніколи не було ладу. Його не може бути без милосердя і доброти. Серед нас багато каспарів гаузерів. Єдине, що ми можемо зробити, вийшовши з темниці, це визволяти інших з неї і бути добрими до них” [10, с. 221]. Літературна інтерпретація медичного „синдрому Каспара Гаузера” фокусується на нездатності реалізувати своє призначення в оточенні, позбавленому любові й милосердя, на неможливості Всесвітньої гармонії без злагоди у стосунках з усіма істотами.

Через образ Каспара Гаузера реалізовано мотив самотності як екзистенційного відчуження від жорстокого світу. Як бачимо, „доросла” тема самотності знаходить відображення і в аналізованому творі. „Дитячу” її дефініцію вербалізовано Каспаром: „Це коли ти і світ, що тебе оточує, – різні» [10, с. 46]. У ній оприявнюється кореляція мотиву самотності з мотивом інакшості, або, у версії Г. Пагутяк, „химерності”, „дивацтва” [11] як причини відчуження.

Характерним для міфопоетичного мислення є використання бінарних опозицій. Так, тлумачення опозиції „природне–штучне” увиразнює семантику мотиву втраченого світового ладу. У „Бестіарії”, до якого звертається Каспар, йдеться про причини порушення гармонії у Всесвіті й відчуження: „Що більше ми віддаляємося від природи, то більше віддаляємося від людей” [10, с. 62]. Уявлення про світовий лад ототожнюється з природою, у якій „кожна істота має своє місце” [10, с. 180]. Інтертексти „Бестіарію” надають творові

спрямування „філософсько-дидактичного роману” [11], саме так письменниця визначила жанрову приналежність свого твору. Негативні конотації семантики „штучного” виявляються у ставленні Каспара до всього рукотворного: „Йому взагалі не подобалось усе зроблене людьми” [10, с. 62]. Образ міста як утілення штучності корелює з мотивом відчуження, адже „у місті ніхто нікого не хоче знати” [10, с. 62].

Таким чином, для створення головного героя казкової повісті Г. Пагутяк використала елементи біографії Каспара Гаузера, надавши їм універсального характеру в рамках архетипу „шляхетного дикуна”, акцентуючи первозданну чистоту і цнотливість, безборонність перед згубним впливом цивілізації. Семантику цього образу актуалізовано через зв’язок з міфологемою єдинорога та міфом про Золотий вік. Своєрідність авторського міфомислення виявилася в літературній інтерпретації „синдрому Каспара Гаузера”, що полягає в неспроможності йти власним шляхом – дорогою „освіченого серця” – у холодному, байдужому світі, позбавленому культури почуттів. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку передбачають аналіз інфантильних, „химерних” героїв Г. Пагутяк як інваріантів образу Каспара Гаузера.

Список літератури

1. Артюх А. Ідея „всесвітньої бібліотеки” в інтерпретації Галини Пагутяк / А. Артюх // Наукові праці : Науково-методичний журнал. – Т. 59. – Вип. 46 : Філологія. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2006. – С. 49–53.
2. Беттельхейм Б. Просвещенное сердце [Электронный ресурс] / Бруно Беттельхейм. – Режим доступа : http://royallib.ru/book/bettelgeym-bruno/prosveschennoye_serdtse.html
3. Вассерман Я. Каспар Гаузер, или Ленность сердца [Электронный ресурс] / Якоб Вассерман. – Режим доступа : http://lib.aldebaran.ru/author/vasserman_yakob/vasserman_yakob_kaspar_hauzer_ili_lenost_serdca/

4. Верлен П. Каспар Гаузер поет [Електронний ресурс] / Поль Верлен. – Режим доступу : <http://verlaine.ru/mudrost/kaspar.php>
5. Гречаник І. Афективний часопростір у романі-фентезі Галини Пагутяк „Королівство” / І. Гречаник // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Філологічні науки. – 2010. – №11 (198). – Ч. 2. – С. 38–43.
6. Джугастрянська Ю. Радісна пустеля Галини Пагутяк / Юлія Джугастрянська // Літературна дефіляда. Сучасна українська критика про сучасну українську літературу. Бібліотека „Літакценту”. – К. : Темпора, 2012. – С. 32–48.
7. Дудко Н. Галина Пагутяк: Людина може перейти з однієї долі до іншої [Електронний ресурс] / Наталя Дудко. – Режим доступу : http://ratsusha.lviv.ua/galyna_pagulyak.html
8. Пагутяк Г. Блукаюча пісня / Галина Пагутяк // Сновиди : Сни українських письменників / упоряд. Тарас Малкович. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010. – С. 277–280.
9. Пагутяк Г. Брат мій Енкіду / Галина Пагутяк // Мій Близький і Далекий Схід : Повість та есеї. – Львів : ЛА „Піраміда”, 2014. – С. 18–67.
10. Пагутяк Г. Втеча звірів, або Новий бестіарій / Галина Пагутяк. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. – 240 с.
11. Пагутяк Г. Про книгу „Втеча звірів, або Новий бестіарій” [Електронний ресурс] / Галина Пагутяк. – Режим доступу : <http://pahutyak.com/втеча-звірів/>
12. Пагутяк Г. Рукави, вологі від роси / Галина Пагутяк // Мій Близький і Далекий Схід : Повість та есеї. – Львів : ЛА „Піраміда», 2014. – С. 86–131.
13. Чаус О. Галина Пагутяк: Наша література схожа на хворого, що розучився рухатися [Електронний ресурс] / Олександра Чаус. – Режим доступу : <http://sumno.com/article/galyna-pagutyak-nasha-literatura-shozhanna-hvorogo/>

14. Элиаде М. Аспекты мифа [Электронный ресурс] / Мирча Элиаде. – Режим доступа : http://royallib.ru/book/eliade_mircha/aspekti_mifa.html
15. Элиаде М. Мифы, сновидения, мистерии [Электронный ресурс] / Мирча Элиаде. – Режим доступа : http://royallib.ru/book/eliade_mircha/mifi_snovideniya_misterii.htm

Аннотация

Архетипные черты биографии Каспара Хаузера в сказочной повести Галины Пагутяк „Бегство зверей, или Новый бестиарий”

Бокшань Галина Ивановна – аспирант кафедры украинской литературы Херсонского государственного университета

В статье исследуется семантика архетипа „благородного дикаря”, воплощенного в образе Каспара Хаузера из сказочной повести Г. Пагутяк „Бегство зверей, или Новый бестиарий”. Анализируется специфика одноименного образа в романе немецкого писателя Я. Вассермана, являющегося примером литературной биографии. Рассматриваются аллюзивные связи образа Каспара Хаузера с мифом о Золотом веке, ассоциированным с ностальгией об утраченном рае; мифопоэтическим образом единорога; семиотической системой Старого Завета. Характеризуется своеобразие реализации в повести мотивов одиночества и отчуждения, греховности человечества, утраченного мирового порядка, поиска гармонии. Прослеживаются особенности мифологического мышления Г. Пагутяк, которые проявляются в интерпретации образов и символов мировой мифологии, а также сакральных текстов через актуализацию смыслов, подчиненных авторскому замыслу.

Ключевые слова: Галина Пагутяк, литературная биография, архетипные черты, мифопоэтический образ, мифологическое мышление, аллюзивная связь, мотив, интертекст.

Abstract

Archetypical traits of Kaspar Hauser's biography in Halyna Pahutiak's fairy-tale „The Escape of Animals, or The New Bestiary”

Bokshan Halyna Ivanivna – a postgraduate of the sub-department of the Ukrainian literature of Kherson State University

The article analyzes the semantics of the archetype of „the noble savage” embodied in the image of Kaspar Hauser from the fairy-tale „The Escape of the Animals, or the New Bestiary” by Halyna Pahutiak. It looks at such features of this archetype as moral innocence, inborn kindness, harmonious relationships with nature, intentions to restore the lost order of the Universe. The article details the semantics of damaging influences of the civilization which prevent a person from realizing his or her life mission, expressed in a literary interpretation of „Kaspar Hauser syndrome”. It studies the specific character of creating the image of the same name in the novel by the German writer J. Wassermann, which is a sample of a literary biography. The paper considers the allusive connections of Kaspar Hauser image with the myth of the Golden Age, associated with the nostalgia for the lost Paradise; the mythopoetic image of the Unicorn; the semiotic system of the Old Testament. It deals with the peculiar character of realizing the motifs of loneliness, alienation, human sins, lost universal order, search for harmony. The article highlights the particular qualities of Halyna Pahutiak's mythological thinking, which is realized through the interpretation of the world mythology images, symbols and sacred texts by actualizing the senses subordinate to the author's intention.

Keywords: Halyna Pahutiak, literary biography, archetypical traits, mythopoetic image, mythological thinking, allusive connection, motif, intertext.

References

1. Artiukh A. Ideya „vsesvitnioyi biblioteky” v interpretatsiyi Halyny Pahutiak [Idea of the „Universal Library” in Halyna Pahutiak's Interpretation]. *Naukovi pratsi*, 2006, no. 46, pp. 49–53. (in Ukrainian).

2. Bettelheim B. Prosveschennoye serdtse. [Educated Heart]. Available at: http://royallib.ru/book/bettelgeym_bruno/prosveschennoye_serdtse.html (accessed 26 June 2014). (in Russian).
3. Wassermann J. Kaspar Hauser, ili Lennost serdtsa. [Kaspar Hauser, or the Inertia of the Heart]. Available at: http://lib.aldebaran.ru/author/vasserman_yakob/vasserman_yakob_kaspar_hauzer_ili_lenost_serdca/ (accessed 5 June 2014). (in Russian).
4. Verlaine P. Kaspar Hauser poet. [Gaspard Hauser chante]. Available at: <http://verlaine.ru/mudrost/kaspar.php> (accessed 14 June 2014). (in Russian).
5. Hrechanyk I. Afektyvny chasoprostir u romani-fentezi Halyny Pahutiak „Korolivstvo” [Affective Space and Time in Halyna Pahutiak’s Fantasy Novel „Kingdom”]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, 2010, no. 11 (198), pp. 38–43. (in Ukrainian).
6. Dzhuhastrianska J. Radisna pustelia Halyny Pahutiak. [The joyous desert of Halyna Pahutiak]. In: *Literaturna defiliada. Suchasna ukrayinska krytyka pro suchasnu ukrayinsku literaturu*. Biblioteka „Litaktsentu”. Kyiv, 2012, pp. 32–48. (in Ukrainian).
7. Dudko N. Halyna Pahutiak: Liudyna mozhe pereyty z odniyeyi doli do inshoyi. [A Person can Change One Destiny for Another]. Available at: http://ratusha.lviv.ua/galyna_pagulyak.html (accessed 23 December 2013). (in Ukrainian).
8. Pahutiak H. Blukayucha pisnia. [The Wandering Song]. In: *Sny ukrayinskyh pysmennykiv*. Kyiv, 2010, pp. 277–280. (in Ukrainian).
9. Pahutiak H. Brat miy Enkidu. [My Brother Enkidu]. In: *Miy Bluzky i Daleky Skhid*. Lviv, 2014, pp. 18–67. (in Ukrainian).
10. Pahutiak H. Vtecha zviriv, abo Novy bestiariy. [The Escape of the Animals, or the New Bestiary]. Kyiv, 2013, 240 p. (in Ukrainian).
11. Pahutiak H. Pro knyhu „Vtecha zviriv, abo Novy bestiariy”. [About the Book „The Escape of the Animals, or the New Bestiary”]. Available at: <http://pahutyak.com/втеча-звірів/> (accessed 10 June 2014). (in Ukrainian).

12. Pahutiak H. Rukavy, volohi vid rosy. [Gloves wet with dew]. In: Miy Bluzky i Daleky Skhid. Lviv, 2014, pp. 86–131. (in Ukrainian).
13. Chaus O. Halyna Pahutiak: Nasha literatura skhozha na khvoroho, shcho rozuchyvsia rukhatysia. [Our Literature is Like a Patient Who has Lost the Ability to Move]. Available at: <http://sumno.com/article/galyna-pagutyak-nasha-literatura-shozha-na-hvorogo/> (accessed 14 December 2013). (in Ukrainian).
14. Eliade M. Aspekty mifa. [Aspects of Myth]. Available at: http://royallib.ru/book/eliade_mircha/aspekti_mifa.html (accessed 8 July 2014). (in Russian).
15. Eliade M. Mify, snovideniya, misterii. [Myths, Dreams and Mysteries]. Available at: http://royallib.ru/book/eliade_mircha/mifi_snovideniya_misterii.htm (accessed 11 July 2014). (in Russian).